

A DÍSZÍTŐ MŰVÉSZET ÚJABB IRÁNYÁRÓL

IRTA FIEBER HENRIK

I. SZERKEZET ÉS DÍSZÍTÉS

Hiábavaló fáradság volna a múlt század iskolás esztétikája szerint afőlött vitatkozni, melyik a legszebb görög szobormű? Annyi azonban elvitathatatlanul áll, hogy ami a milói Vénus a női szépségre nézve, az a pompeji Narkissos-szobor a férfiideál tekintetében. Csodás vegyülete ez a szobor annak a nekünk még mindig misztikus világfelfogásnak, amelynek költészetében és valóságában az androginizmus hol harcias amazonokat, hol nőies efebosokat teremtett. A két nem közti erős eltérések kiküszöbölése egy szebb nemzedék kivirágoztatása kedvéért, ahol minden fokéletesség, szépség, erő és báj megnyugtató egyensúlyban olvad össze és alakul ki. Idealizálás raffaeli lendülettel, mely mindenkor a művészetek kifinomodásának csúcspontján jelentkezik. Narkissoson hiába keressük az atléták kiszélesedő vállait, a nőnek kidomborodó medencecsontjait; mindkettő zavarja a vonalak lekerített lendületét és lágy simulását. Csípője teljesen kerek és mégis karcsú; melle és hasa egyenletesen domborodnak; dereka és medencéje nemes lendületű vonalban olvadnak össze; karja és lábára erőteljesen izmosak, de mégsem atlétaszerűen domborodók, mert minden testrészét feszülő, de egyúttal bársonyosan simulékony bőr fedi. Anakreon is ilyennek festette Bathyllosát, Alkamenes ilyennek véste díszkosvetőjét és Praxiteles ilyen szellemben alkotta meg faunját; ez az érzés szülte a legkiválóbb Dionisos- és Apollo-szobrokat; sőt még Michelangelo is e nyomokon kereste az istenség legtökéletesebb kifejezését a s. Maria sopra Minervában levő Krisztus-szobrában. A férfias és nőies elemnek ez a küzdelme és kiegyenlítődése vonul végig a díszítő művészetben, s ma éppen azon az érdekes ponton van, hogy hosszas küzdelem után ismét egyesüljön és kiegyenlítődjék. Mindenképpen aktuális és érdekes téma, amelyet érdemes közelebbről megtekinteni.

A nőies elem neve díszítés, a férfias rész szerkezetet jelent; az egyik pazar kézzel hinti a díszítés ezerváltozatú virágait, a másik az életet fenntartó szerkezetet erősítgeti; az első széppé, hangulatossá, művészivé akarja tenni

az életet, a második családfenntartó ösztönénél fogva az alapok erősségét vizsgálgatja és erősíti. Az emberi érzésnek két ellentétes sarka, pólusa, amely nemcsak férfi és nő között nyilvánul meg, hanem beleveszi magát egész nemzetek, zónák lelkiéletébe és fajkülönbséget teremt: délen a díszítés szeretetét, északon a szerkezet hangsúlyozását. Délen reneszánsz a neve, északon rosszul gótikának hívják. Erre a különbségre jó lesz erős nyomtatókat helyezni, mert nem a stílusok divatja vagy szeszélye, hanem belső érzésnek, hangulatvilágnak, lelki diszpozíciónak megnyilvánulása. Természetesen a geográfiai határolás csak általános lehet, mert mindenütt vannak honukból lelkileg száműzött emberek, eltévedt bolygók, szabályt megerősítő kivételek. A művészetnek két pszichológikus megnyilvánulása, mely az embereket két csoportba osztja. Olyanokra, akik szellemileg mozgékonyak, üdék, szinte fürgék, csillogó gazdagságra vágyók, könnyelműek, elragadtatásra képesek, lázban égők, külsőségen csilingók, piperkőcök, csinoskodók, ékszerekkel villogók, szóval dekoratív-természetűek. Mindez nem akar lebecsülő jellemzés lenni, hiszen ezeknek köszöni a világ minden éneklő, zengő, kacagó művészetét, szóval minden örömét. A másik csoportban vannak az elmélyedők, a fontolgatók, gondolkodók, mélybelátók, de egyúttal fontoskodók és alig érzők, nehezen felmelegedők, akiknek a belső szerkezet, a felépítés, az anatómia mindenekelőtt és fölött áll. A reneszánsz embere derűsnek, ünnepiesnek akarta látni a világot, tehát díszített; a gótika világának zsúfolt cifrasága alapelemeiben nem egyéb mint csupa elméleti szerkezet, konstruktív formáknak hihetetlen számú megisméltése. Újabbban a két elem összebarátkozik, szövetségre lép, amire csodás példa Messel berlini Wertheim-árúháza. Az udvarok, csarnokok, helyiségek festői elrendezésében; a díszítőanyagok, onyxnak, bronznak barbáran szép összeállításában; a síkból kiemelkedő primitív, esellen díszítőrészek sokaságában, váratlan odahelyezésében: teljesen bizánci észjárásra vall, amely a részletekben dúskálkodik és színhatásokban gyönyörködik. Míg majdnem közmondássá vált külső pillérrendszere, amely az épületnek hordozó gerincét szinte gótikánál gótikább módon juttatja kifejezésre, a konstruktív elemnek olyatén erős kiemelése, amelyet egy kor sem produkált. Messel rajongással csillog a régi kultúrák zománcos csil-

A DÍSZÍTŐ
MŰVÉSZET
ÚJABB
IRÁNYÁRÓL

Fekete Oszkár: Honfoglalás.

O. Fekete: Landerobernde Ungarn.

logásán, jobbágyi tisztelettel néz a tradíció megszentelte emlékek kincsesházára, belső átérzéssel rajong a reneszánsz pazar formagazdagságáért; ám egyúttal korának fia, akinek értelmét erősen fegyelmezte a mérnöki tudományok szerkezetre irányuló logikája, a vasszerkezetek technikai kiszámíthatósága. Magánházakban és nyaralókban szereti a copfstílus szellemét élesztgetni, mert egyrészt még elég benne a történelmi végkicsengés, másrészt éppen a copfstílus az, amely a reneszánsz után először emeli ki a szerkezeti tagok fontosságát. Így szövődnek össze Messel műveiben tradíció és reformérvzés összhangzatos egységben.

Igyekezünk néhány példával még világosabbá tenni a dekoratív érzésnek ezt a kétirányú lelki változatát.

Itt fekszik előttem egy könyv, amely az angol preraphaelista-mozgalom remeke. Morris, a középkori művészetek lelkes imádója és a modern gépiparnak engesztelhetetlen ellenese, a könyvnyomást ismét kéziiparrá változtatja, de a nyomtatott oldal betűtömegelrendezésében követi a reneszánszt, amely egységesen ható, szemét kielégítő betűsorelrendezést kíván, hogy olvasás nélkül, csak rátekintés által művészi egységként hasson. A külső formai megjelenés előbbre való a szöveg tartalmi tagozásánál. A mai könyvnyomtatás gépek segélyével történik, s alig vet súlyt a formai beállításra, hanem a mondat-szövevény természetes folyamát, az olvasás ritmusát emeli ki, amint az iskolában a tanító hangsúlyozni tanított, s csupán a címfejezetben, új gondolatmenetet bevezető bekezdésekben szakítja meg a betűsorok egyöntetű menetét. Mindkettőben egészen más felfogás nyilvánul meg. Az elsőben inkább a külső formai szépség, a szemlélfelhető anyagelrendezés, a másikkban a szellemi tartalom kidomborítása. A régieknek a könyv, illetve egy lapja műtárgy, a mostaniaknak a szellemi tartalom kifejezőeszköze, azért nekik első-sorban szalonmunka, nekünk inkább újsághír. Mi nem elégszünk meg a szem legeltetésével,

hanem szellemünk kielégítését kívánjuk első-sorban. Náluk a gyönyör, nálunk a tudás lett végcéllá. Tagadhatatlan, mindkét felfogás jogosult, hiszen azért a könyvtől mindketten tudásközlést kívánunk, csak formamegjelenítésben tolódik el a hangsúlyozás. A reneszánsz zárt lapot kívánt, ahol az iniciálék, betűsorok, illusztráció egységes tömegként hat; ha a sor nem jut ki végig, díszvonalat, kacsaringókat alkalmaznak, csakhogy egy szemernyi üres tér se zavarja meg az egységes hatást. Ha merőben értelmetlen és üres szöveg is volna, külső megjelenésében mégis mesterműként hat. Ma ez a nyomtatásmód javarészt csak feliratok, albumokban szokásos. Ezzel a szem mindenestre ki van elégtéve. De az értelem nem. Mihelyt az értelem elkezd motoszkálni és a betűtömegelrendezés meg a szöveg értelme közti összefüggést keresi, akkor az összetartozandóságot vagy különállást külsőleg is kifejezésre akarja juttatni. Az olvasás lélekzetvételesen alapuló technikája is követeli jogát. Mert ha új fejezet következik, lélekzetvételemben szünet áll be; értelmem is szünetel pár pillanatig, a nyomásban tehát ennek kifejezésre kell jutni, néhány szó helye üresen marad. A reneszánsz ide már hintett volna valami cirádát. De minek? Szünetelünk, tehát hadd lássék meg a nyomáson is. A helyesen alkalmazott kikezdés fontosabb minden iniciálénál; a gondolat hullámvázának feltüntetése pszichológiai kielégülést okoz, azért nem szabad eltüntetni. A tartalom belső szerkezete külső formává alakul ki, az írás szellemi organizmusa a könyvnyomás stílusává lesz. Morris kéziinyomása a betűkből nyomtatott képet adott, mi a lelketlen géppel az élet ritmusát rögzítjük meg papiroson. Most már a fő, hogy mit tartunk fontosabbnak? Ezen fordul meg minden. Az elfogulatlan szellem nem csatlakozik egyikhez sem feltétlenül, hanem csodálkozik az emberi szellem ezen kettős ágazatán, mert mindkettő magas szellemi gyönyörök forrása lehet. Gyönyörködik a díszítés szépségében és megbámulja a szerkezeti erő hatalmát, mely átsu-

Fekete Oszkár: Honfoglalás.

O. Fekete: Landerobernde Ungarn.

A DÍSZÍTŐ
MŰVÉSZET
ÚJABB
IRÁNYÁRÓL

gárzik papiroson, festéken, lelketlen ólomtömbökön.

Vagy itt van egy másik, ma nagyon aktuális tárgy: a kert. A házakat, főként a szabad természet öléen épült nyaralószerű épületeket, az előkelők kastélyait ősidők óta kert övezte. Ez a házikert a XIX. században jutott a legközelebb a természethez az angol park formájában, amely felszabadulva az előző századok tetszetős vagy természetellenes beavatkozásaitól, a természetben véletlenül előforduló szépségek utánzásában lelte örömet; mezőket sűrű facsoportozatok váltották fel, összevissza kanyargó utak élénkítették, patakok, tavak tarkították, látszólag minden kiszámítás, tervszerűség, mértani elrendezés nélkül. Tagadhatatlan, hogy óriási területeken megvolt ennek a rendszernek jogosultsága és szépsége, de kis területre szorítva, kínos érzést kelt. Az arasznyi tavak, az átugorható folyók, a szédülést okozó, rövid körforgatú utak, a három-négy fából álló csoportozatok liliputi embereknek szánt sétatereket alkotnak. Ilyen szerencsétlen parkozási rendszerben szenved fővárosunk is Ilsemanntól kegyelméből és hagyatékából. Csak mellékesen említjük meg, hogy utcáink fásítása is siralmas képet nyújt Berlin és Páris hatalmas, négy-öt emelet magasságra nyúló boulevard-fái mellett. Az utóbbi két évtized óta ugyancsak Angolországból visszahatás indult ki, amely alap gondolatában a régi francia kertészetre nyúl vissza és zártabb, kimértebb formába öltözködik. Az angol gyakorlati értelme belátta, hogy nevetéses, ha a kisember néhány négyszögölnyi területén az előkelők szinte felmérhetetlen parkjainak alakját akarja utánózni. A kis, házikerthez inkább illik a stílizált, mértani alakokon nyugvó beosztás. Azért nem idegenkedik a francia nagy kertek mintájára a természettel szemben kissé erőszakosan lépni fel. S ha nem is igen nyír meg kilométeres úthosszant egész erdőoldalakat Versailles módjára, nem tartja mesterkéltnek a sövények és bokrok falszerű megnyírását; szabályos lécrácsozathoz kötött bokrok egyenes vona-

lát; lugasszerű folyosók szövedékes keretezését; terraszok; sokszögű, de főként négyzetes és téglányalakú pázsitok, virágágyak beállítását; szóval az épület mértani vonalainak kivetítését a kertre is. Egytől bölcsen óvakodik, a fáknek nyirbálásától, de annál inkább kedveli a természetükkel már is gömb vagy piramidális növények alkalmazását ott, ahol árnyékra nincs szükség, csupán a pázsitok és virágágyak változatosságát célozzák. Vagyis a kert építészeti tagolásnak van átvette. Első pillanatra mindenestre logikátlan eljárás, mert ha kert, a modern művészet alapelve, az anyagszerűség szerint inkább az angol park jellegét vegye magára. De csak látszólag. Az angol park rendszerének művésziellen, feszélyező, kellemetlen és használhatatlan voltát kis területen már láttuk fentebb. Míg az új elrendezés észszerű volta azonnal világos. A modern építész érzi a kert hozzátartozandóságát az épülethez. Eltekintve a gyakorlati rendeltetésnek alább kiemelendő nagy szerepét, a kis kert átmenetet akar képezni a házhoz. A kertbe lépve mégis csak a ház ötlük szemünkbe; a ház visz vezető szerepet; a kert kis volta miatt csak alapként jelentkezik, amelyen a ház felépült; nem zavarhatja tehát a ház egyeduralmát, hanem ahhoz kell simonia, mint a ruha díszének az alakot kiemelnie. Ház és kert szoros építészeti egységgé olvadnak össze. A modern villakert e tekintetben nagyszerűen bevállik. Gyakorlati célzata nem válik illuzióriussá, mert hiszen a kis házikert éppen kicsi voltánál fogva sétálásra nem alkalmas, mert méltóztassanak csak egy húsz méteres kerti úton fél óra hosszat sétálni, mi már terjedelem tekintetében ritkaság, micsoda fejszédülést és gyomorémélygést fognak kapni! A házakat, villákat keretelő kert a szabadban való pihenésre való. Az ember kiül a tavaszi vagy őszi napra és sütkeznek; a modern higiénia szerint kiül a kertbe, hogy friss levegőt szíjon vagy szellemi, kézimunkáját végezve a szabad levegőn szellőzködjék; ha belefáradt az ülésbe, néhányszor föl és alá sétál, akár

szobájában. Szóval a házikert nem egyéb, mint a szabad természet fénytől, levegőtől átfárt terébe kitölt, kibővített szoba. Eszé ágában sincs a természettel versenyezni; erdőt, mezőt, hegyet, völgyet pótolni. Jellemző, hogy éppen azért a modern házikert nem a ház előtt, hanem lehetőleg mögötte rendezkedik el, ahol a napközi fesztelenebb tartózkodás az utca kíváncsi szeme előtt rejtve van. Zölddel keretelt családi otthon. Ugyanez a gondolat ihlette Bramantet és a francia kertészeket is, de az akkori nagyszilű élet arányai szerint óriási méretekben. Versailles kertje nem a nagy tömeg kíváncsiságának volt tervezve, hanem a kiválasztott tízezrek — ha mindjárt tízezrek is — intím élvezetére. A versaillesi park nem egyéb, mint jó időben kihelyezett szalon. Vagyis már akkor is valahogy homályosan ott lapangott a higiénia nagy gondolata, mely a XIX. században nagy erőre kapott és azóta öntudatosan alkot. Nekünk a házikert nap- és légkúrát pótol; jó időben a család apróságaival künn dolgozik, szórakozik; este a munkában, nagyvárosi gőzben, porban kifáradt férficsaládtagok üdülnek: a kert terrasszobává alakult. És érdekes, a modern higiénikus felfogás, mely a szabadságot mindenkiféle helyezi, tehát minden zárt kompozíció ellen lázad, mégis a szerkezet kiemelésére irányuló erős ösztönében formailag oly ponton találkozik a régi művészettel, amely egyáltalán nem volt konstruktív természetű, hanem merőben dekoratív. A modern ember pleinair-kultusza a reneszánsz-kor pazar díszítögéniuszával ölelkezett össze. Az új, modern elrendezésű kertek teljesen olasz alap-

gondolat szerint rendeződnek el, és mégis északi, germán szerkezeti érzés okozta az újjászülést, a modern kertformának a régi olaszból való reneszánszát. A román forró vér díszítő lendülete behajlott a józan angol higiénikus szerkesztő gondolatvilágába. A reneszánsz kimért, mértani formákon nyugvó kerttervezete az akkor uralkodó építészeti felfogásnak és érzéknek kifolyása; a reneszánsz embere minden a szimmetria és a ritmus bájos, elbűvölő, de mindig kötött alapelvei szerint dolgozott, élt, tervezett, alkotott; nincs is a dekoratív művészetnek termékenyebb talaja a formai szépségeken alapuló esztétikánál. A modern, angol szellem, melyet a természettudomány, jelesen az orvosi hat át, a szabadba igyekszik, amely mint-hogy rendszerint kis helyre szorítkozik, szerkezeti formára kényszeríti a logikusan gondolkodó elmét: a konstrukció szinte kiágaskodik. Ebben a kis kertben, mert minden szembeötlik, mindennek meg kell lenni a maga jól kiszámított helyének, hogy jól hasson; innét a gondosabb csoportosítás. Minthogy pedig a természet buja gazdagságával, őserőtől duzzadó zöldjével kis területen csak egyhangúságot érünk el, visszaemlékszünk nagyanyáink muskátlis, oleanderes, virágpompázó kis udvari kertjeire, tömött ablakaira s a házikertben nagy becsülésnek örvendő hazai flóra, a paraszti virág. S így a házikert alapfelosztásának szerkezeti, konstruktív jellegéhez, a férfias elemhez hozzápárosul a nőies vonás, a díszítő elem, a népies kertészetből táplálkozó buja színorgia: vagyis a reneszánsz és gótika, a déli és északi szellem, a férfias és nőies érzés megnyugtató szövetsége.

A MAGYAR IPARMŰVÉSZET JOGVÉDELME.

IRTA SZALAI EMIL DR.

Klengergyönyörű Beethoven-fejét formál és kiállítja az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat téli tárlatán. A magyar szerzői jogi törvény paragrafusai óformájú alabárdjaikkal odavonulnak a Műcsarnok körtermének posztamenséhez, melyen a mester műve nyugszik és kíméletlenül lesujtanak azokra a fényképészekre, rajzolókra, gipszöntőkre és más kufárokra, kik eljöttek, hogy képben, fényképben, garasos újságokban, képes levelezőlapokon, gipszöntvényben és

egyéb jó-rossz sokszorosításokban a maguk hasznára terjesszék Klenger mester művét — persze Klenger engedélye nélkül.

Ám Klenger megformálja a gyermek Mozart bájos, finom fejét is. Még pedig egy gazdag műbarát megrendelésére olyképpen, hogy megkomponált egy ékesmívű hangjegyszekrényt, melynek oromzatán domborodik ki pajkos amorették játszi koszorújából a gyermektegen derűs Mozart-fej. És a mester készséges szíveséggel megengedi, hogy ez a Mozart-fejjel ékes hangjegyszekrény az Országos Magyar Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállításán állíttassék közszemlére. Művészek és közönség csodájára járnak a Mozart-fejnek.